

Kaks Konstantin Pätsi kirja Vabadussõja päevilt

Heino Arumäe

Siinkohal publitseeritud kaks Ajutise Valitsuse peaministri K. Pätsi kirja on saadetud välisminister Jaan Poskale, kes tookord viibis Eesti välisdelegatsiooni juhina Pariisis. Esimene kiri kannab 1919. aasta 20. veebruari kuupäeva, teine on dateerimata, kuid kirjutatud ilmselt sama aasta märtsis.

Esimene kiri algab sõnadega „Kallis sõber!”, teine ametlikumalt – „Eesti välisministrile. Väga austatud Herra!”. Mõlemas läkituses leidub tänapäevalgi huvipakkuvat teavet Eesti tookordsest majanduslikust, sise- ja välispoliitilisest olukorrast ning eriti sõjategevust puudutavatest kaalutlustest.

Kirjad on kirjutatud ajal, kui murrang Vabadussõja käigus oli juba toimunud ning noore Eesti Vabariigi sõjaline olukord kindlustunud. Esialgsest Saksa okupatsioonile järgnevast laosest, sõjatüdimusest, apaatiast ja sageli ka lootusetusest oli üle saadud ning sõjaline edu sisendas optimismi ja usku Eesti iseseisvusesse. K. Päts kirjutas märtsis: „Ei oleks uskundagi võinud, et meie niisuguse sõjaväe suudame kokku koguda, kes nii sitke ja vastupanev, kes just kui jonni pärast vaenlasele vastu paneb. Eesti iseseisvuse aade on rahvale nii luusse ja lihasse tunginud, et nüüd kõik jõud pingule tõmmatakse ja mingsugust vaeva raskeks ei peeta.” Eriti tõstis ta esile õppursõdurite vaprust ja lisas: on lõpmata kahju meie tuleviku lootust niisugusel kombel ohverdada.

Ometi tuli valitsusel, rahval ja sõjaväel maadelda tõsiste raskustega. K. Päts kirjutas tookordse majandusliku olukorra iseloomus-

tamiseks, et sööme Tallinnas juba pikemat aega kaeraleiba, mis on nagu kuivast saepurust tehtud. Pärnus ei olnud sageli mitu päeva leiba saada ning Narvas oli nälg käes. Päts leidis, et ka Saaremaa mässu puhul oli üheks teguriks leivapuudus, ning rõhutas: kui me tahame maal rahu ja korda kaitsta, siis tuleb elanikele leiba anda, maksu see mis maksab. Lisaks viidati kirjas tõsisele tööpuudusele – kuigi umbes 60 000 meest oli sõjaväes, oli töötuid palju.

Ka põllumajanduses polnud olukord parem. Maailmasõja pikad aastad ja Saksa okupatsioon olid maaelu laostanud. Päts viitas hobuste puudumisele – oli ju neid sõjaväe tarbeks rekvireeritud –, samuti põllutööriistade, seemnevilja ja kunstväetise puudumisele. Paljud mõisad olid täiesti laostunud ning isegi nende omanikud kadunud. Mõisate kohta tegi K. Päts huvitava märkuse – ta lootis, et ehk võtavad talupojad sööti jäänud mõisapõllud oma kätte harida. Teatavasti kohati nii tehtigi.

Ka sõjaväes oli hädavajaliku varustuse osas kitsas käes. Peaminister tõdes, et sõjavägi on arvu poolest juba suur, kuid kõiki mehi rindele saata ei saa, sest puuduvad saapad ning sõdurid käivad sageli närudes. Seega viidati välisdelegatsiooni ühele ülesandele – varustuse hankimise vajadusele.

K. Pätsi 20. veebruari kirjas puudutatakse ka sisepoliitilisi küsimusi. Kõigepealt torkab silma, kui väike oli valitsusaparaat ja kui rängalt riigijuhid tööga olid koormatud.

Veebruaris oli üks tõsisemaid sisepoliitilisi päevaprobleeme sotsiaaldemokraatide ja Maanõukogu juhataja Ado Birgi rünnak Ajutise Valitsuse ja sõjavägede juhtkonna tegevuse mõne aspekti vastu.

Asi oli ühelt poolt selles, et Vabadussõja algul oli Ajutine Valitsus saanud Maanõukogult erakorralised volitused ning sõjaolukorrast tulenevatel põhjustel oldi sunnitud rakedama rahva seas ebapopulaarseid meetmeid. Teiselt poolt – siis, kui riigi olukord oli stabiliseerunud ja tunti, et jalad on juba põhjas, löid välja vanad erakondlikud vastuolud.

Sotsiaaldemokraatide õhutusel kutsus A. Birk Maapäeva 1. veebruaril kokku.

K. Päts kirjutas J. Poskale, et Birk tegi seda vastu tema tahtmist. Birk olevat soovinud intrigeerida, sest Pätsi sõnade kohaselt oli tal „siseministri koht soolas ja ka minu vastu oli tal oma plaan”. Pole võimatu, et kavandati K. Pätsi kõrvaldamist peaministri ametikohalt.

Niisiis, 1. veebruaril 1919. a. toimunud Maanõukogu koosoleku päevakorda oli seatud „Ajutise Valitsuse võimupiiride küsimus” ning selles asjas sõnavõtuga esinenud A. Birk tegi ettepaneku Ajutise Valitsuse võimupiire kärpida. Lisaks loeti koosolekul ette rida kohalikelt omavalitsustelt Maanõukogu juhatusele tulnud proteste ja kaebekirju, mis puudutasid peamiselt Ajutise Valitsuse poolt maakondadesse saadetud komissaride, aga ka sõjaväevõimude tegevust.

Kõnesolev aktsioon põhjustas selle korraldajatele ootamatult terava reaktsiooni. Seoses sõjaväe juhtkonna vastu suunatud süüdistustega tõusis armees sügav meelepaha. K. Päts kirjutas J. Poskale, et terve polk kavatses Tartust Tallinna sõita, kuid tal õnnestus meeoleu siiski rahustada, küll aga esitas solvunud ülemjuhataja J. Laidoner lahkumispalve. Pätsi sõnade kohaselt kujunes olukord väga rumalaks ning lahenduse leidmiseks soovitas Ajutine Valitsus Maanõukogu juhatuse ümber valida, sest senise juhatuse – Pätsi kõnepruugis „praesidiumi” – süüdistused sõjaväe aadressil löid talumatu olukorra. Et A. Birk ei nõustunud tagasi astuma, ei jäänud muud üle, kui ka Ajutine Valitsus esitas lahkumispalve.

„Paleepöörde” korraldajad olid sattunud ootamatult raskesse olukorda – sõda käis, aga nii ülemjuhataja kui valitsus teatasid ametist loobumisest...

Kriis lahenes 3. veebruaril, kui Maanõukogu valis uue juhatuse, mille esimeheks sai K. Parts. 4. veebruaril otsustas Maanõukogu, et Ajutise Valitsuse tagasiastumine ei ole põhjendatud – valitsuse lahkumist soovisid vaid esseerid – ega võtnud tema lahkumisavaldust vastu. Kuid 5. veebruaril teatasid sotsiaaldemokraatidest ministrid K. Luts, N. Köstner ja K. Ast, et nad lahkuvad Ajutisest Valitsusest. Väidetav põhjus oli tühine, tegelikult peeti ilmselt silmas eelolevaid Asutava Kogu

valimisi. Tegemist oli ettenägeliku taktikalise sammuga, sest distantseerumine Ajutisest Valitsusest võimaldas sotsialistidel teravalt rünnata Ajutist Valitsust ja eriti K. Pätsi ning kindlustada valimistel suur edu. Möistagi oli sotsialistide tegevus tookordsetes oludes vastutustundetu ja K. Päts nimetas seda õnnetuks sammuks ja rumalaks tembutuseks.

Välispoliitilisi küsimusi puudutades kirjutas K. Päts, et ta on püüdnud arendada vahekorda lähemate naabritega: „Soomlastega on meie vahekord õige südamlilik ja sõbralik. Mina olen oma poolt kõik teha katsunud, et soomlasi võita...” Päts kinnitas, et soomlased on Eestile palju andnud, kuid nüüd on päevakorral teised huvid ning lootus, et soomlased aitavad ärielu liikuma panna, kusjuures kasusaajateks oleksid küll soomlased.

Lätlaste suhtes tõdes Päts, et nende olukord on väga armetu. Ta viitas 18. veebruaril 1919 sõlmitud lepingule, mille alusel Eesti abistas Lätit rahvuslike väeosade loomisel, ja lisis: „...loodame, ehk saavad nad ometigi jalad alla, et ennast ise organiseerima hakata.”

Välispoliitika osas oli valitsuse kõige olulisemaks eesmärgiks ning rahva ja sõjaväe suurimaks ootuseks Eesti Vabariigi tunnustamine Lääne suurriikide poolt *de iure*. K. Päts on kirja pannud järgneva tõdemuse: „Niipea kui see lootus langeb, et meie iseseisvus meie vastupidavuse tasu on, siis langeb kohe ka meie väerind kokku. Väljaspool ei võida aimatagi, kui suure põnevusega kogu rahvas, kõik sõjavägi just välissaatkonna tegevuse üle teateid ootab, kudas see kohe rõemust ärevust sünnitab, kui teated uusi lootusi äratavad.”

Kahjuks ei olnud J. Poskal K. Pätsile suurriikide suhtumisest Eesti iseseisvusesse midagi rõõmustavat teatada.

Teatavasti olid Suurbritannia, Prantsusmaa ja Itaalia 1918. aasta mais – tänu välisdelegatsiooni jõupingutustele – tunnustanud Eestit, õigemini küll Eesti Maanõukogu *de facto* ning lubanud Eesti edasise saatuse kindlaks määrata pärast sõda kokkuastuval rahukonverentsil. 1918. aasta detsembris teatas Eesti diplomaatiline esindaja A. Piip Londonist Ajutisele Valitsusele, et Briti valitsus soovitas

saata Lääne-Euroopasse täielike volitustega varustatud delegatsiooni. 25. aprillil 1919 märkis J. Poska Asutava Kogu koosolekul: „Sellest meie valitsus oletas, et vististe need volitused on tarvis mitte selle jaoks, et meie iseseisvust kätte saada – see on enam-vähem kindel asi – vaid vist tarvis selle jaoks, et meie iseseisvuse ametliku tunnustamise puhul mingisuguseid lepinguid teha tarvis on, mis meie rahvast, meie riiki edaspidi siduma saavad. Sellepärast nõudis ka meie Londoni saadik, et ei saaks mitte üks inimene saadetud, vaid terve saatkond, et võimalik oleks meie ühiseid huvisid lepingute tegemise juures korralikult kaitsta. – Aga meie saatkonda ootas väljamaal pettumus.”

Lääne demokraatlike suurriikide esindajad väitsid Eesti välisdelegatsiooni liikmetele ikka ja jälle, et Eesti tuleviku küsimus ei sõltu isiklikult neist, vaid rahukonverentsi otsustest ning et kõigepealt tegeldakse Saksamaaga sõlmitava rahulepinguga ja alles seejärel asutakse „Vene küsimust” arutama. Eesti saatust ja staatust peeti mõistagi hoopis suurema ja olulisema „Vene küsimuse” koostisosaks. Mais-juunis langetasid demokraatlike suurriikide juhtivad riigimehed otsuse: Eestile nähti ette autonoomia Vene riigi koosseisus. Jaan Poska oli pettunud. Ta leidis, et tema poliitika on läbi kukkunud, ja esitas lahkusmispalve välisministri ametikohalt. Ta kinnitas, et valitsus peab välispoliitikas otsima uusi teid, et tema pole selleks võimeline ning ametisse peab astuma noorem ja paindlikum mees. „Uute teede” all pidas Poska silmas kõigepealt rahu sõlmimist Venemaaga.

Mis riigi sõjalisse olukorda puutub, siis veebruaris polnud Pätsil põhjust selle üle kurta. Ta märkis, et Eesti vastu võitleb 32 polku, kes ei suuda „meid rõhuda”, mis tunnistab enamlaste sõjalise jõu raugemist.

Märtsis oli olukord muutunud. Päts kirjutas, et olukord lõunarindel on raske, et oleme sunnitud taganema ja juba poole Setumaast vastasele loovutama.

Hiljem on kindral Laidoner korduvalt kinnitanud, et ta pidas 1919. aasta kevadet, eriti aprillikuud, kõige raskemaks ajajärguks kogu Vabadussõja käigus. Vastane tungis

peale, mõni väeosa kuivas kokku poole võrra, ülemjuhatusel puudusid küllaldased reservid. Märtsis-aprillis olid kaotused suuremad kui ühelgi teisel sõjakuul. Mõne väeosa moraal langes, keelduti pealetungile asumast, esines isegi vennastumist punaarmeelestega. Põhjuseks oli osalt ka eriti pahempoolses ajakirjanduses tehtav rahupropaganda, mis mõjutas sõdureid ja lõi illusiooni rahu saavutamise võimalusest.

Teadagi oli nii K. Pätsil kui ka J. Laidoneril olemas kava raskuste ületamiseks. K. Päts kirjutas J. Poskale Vene valgetest koosneva Põhjakorpuse organiseerimisest ja rindele saatmisest, lätlastest koosnevate väeosade organiseerimisest jne. Ta lisas, et kui sõjaväerustust saame ja Peipsi jääst vabaneb, „võtame Pihkva ära ja tõmbame väerinna sirgeks – seni tuleb aga veel kaitsesõda pidada”.

K. Päts oli kõnesoleva kava esitanud juba Maanõukogu kinnisel koosolekul 5. veebruaril: „... kavatsus on idapiiri kaitsmiseks ära kasutada Põhja Korpust selles mõttes, et need üle meie piiri läheksid, kohtadel, nagu Pihkvas ja Pihkva kubermangus, kus enamlaste vastased ollused enamuses on, edasi tungiksivad, kohtadelt mobilisatsiooni teel uusi jõudusid juurde saaksivad ja väljaspool meie piirisid võitlust enamlaste vastu jätkaksid. Sellega saaksivad enamlasted meie idapiirilt eemale nihutatud, ja meil ei pruugiks piirikaitseks niipalju oma vägesid pidada, nagu praegu.”

Seoses kõnesoleva kavaga puudutas K. Päts oma kirjades ka vahekorda, õigemini konflikti, Vene valgetega. Asi oli selles, et kogu Vene tookordne *beloje delo*, valge liikumine, keeldus tunnustamast Eesti iseseisvust. K. Päts märkis kujukalt, et Vene valged kardavad Eesti iseseisvust nagu kurat risti.

Teatavasti soosis Vene kodusõja käigus 1919. aastal önn kord valgeid, kord punaseid ning rahvusvahelises avalikkuses domineeris arvamus, et valged võidavad. Eesti parempoolsed ringkonnad, K. Päts muidugi kaasa arvatud, kaalutlesid samamoodi. Märtsis kirjutas Päts, et enamlasted kaovad Venemaal kui möödaminev nähtus. Ta toonitas, et suhtumises Venemaasse ei tule lähtuda momendihuvidest, vaid tuleb silmas pidada

kaugemat perspektiivi: „Sellest, kudas meie uue Venemaa loomise ajal seisukohta oleme valinud, oleneb väga suurel määral ka tulevane läbisaamine.” Eesti-Vene suhetest kirjutades pidas Päts silmas nii poliitilist kui ka majanduslikku aspekti.

Esiolgu oli muidugi kõige olulisemaks eesmärgiks mõjutada Vene valge liikumise juhtivaid tegelasi leppima Eesti iseseisvuse mõttega. Veebruaris soovitas ta J. Poskal Pariisis sealsetele Vene poliitikutele selgeks teha, et ilma Soome ja Eesti kaasabit pole venelastel kuidagi võimalik siit kandist enamlastega võitlusesse asuda. K. Päts selgitas valgete esindajatele, et ka Eesti iseseisvus võib vastata Venemaa huvidele.

J. Poska oli täpselt samasugusel arvamusel, kirjutades 25. jaanuaril 1919 K. Pätsile: „Meie plaan on katsuda venelasi nii kaugele viia, et nad vabatahtlikult meie iseseisvusega nõustuksid. See on küll raske ülesanne, aga võimatu see pole. Seesugusel nõusolekul oleks suur tähtsus meie tuleviku kohta ka siis, kui meie oma iseseisvuse vastu venelaste tahtmist kätte saame, ehk õigem öelda, kui nad oma nõusolekut ka vastu enese tahtmist avaldavad.”

Teatavasti selline kava ei õnnestunud, juhtivad Vene valgepoliitikud eesotsas endise Vene Ajutise Valitsuse peaministriga A. Kerenski, vürst G. Lvovi ja teistega ei tahtnud Eesti iseseisvusest kuulda.

Seevastu Eestis ja Soomes asunud vene poliitikategelased ja nende keskus – Helsingis asunud Vene komitee – olid sunnitud selles küsimuses tasapisi järeleandmisi tegema. Märtsis kirjutas K. Päts J. Poskale, et siin tegutseb hulk Vene rühmakehi, kes kõik omavahel tülitsevad ja käivad Pätsi juures üksteise vastu intrigeerimas. „Esiolgu ei tahtnud ükski neist meie iseseisvusest kuulda, nüüd on juba hakanud isegi avalikult seda tunnustama, ehk küll igaüks aru saab, et see vanasõna järel – häda ajab härja kaevu – sünnib.”

K. Päts toonitas, et Eesti ja Venemaa normaalsete vahekordade kujundamine on ka majanduslikel põhjustel hädavajalik – ka siis, kui meie täiesti iseseisvaks saame, jääb meie majandusliku jõukuse allikaks suur tagamaa Venemaa näol.

Kaalutledes koostöövõimalusi Vene valgetega, leidis K. Päts, et Venemaa territooriumil, näiteks Pihkvas, tuleks luua demokraatlikult meelestatud venelastest kohalik võimu- või valitsusorgan. See asutus peaks Eesti ja Soome iseseisvust tunnustama ning sellisel puhul saaks Eesti teda toetada. Päts palus Poskal Pariisis välja selgitada: „Ja kudas vaadatakse selle peale, kui uus Vene valitsuse organ oleks siin loodud, keda meie ehk aitaksime jalule saada; kas oldakse selle poolt, et see rakukene hakkaks demokratlist korda Venemaal looma, mitte aga reaktsioni toetama; kas oleks sellel „valitsusel” kui nii ütelda võib, toetust viimaks liitlaste poolt loota...”

Teatavasti ulatusid tookord nii K. Pätsi kui ka J. Laidoneri eesmärgid kõnesolevast kavast märksa kaugemale. Nad haarasid kinni tookord Soomes päevakorda tõusnud Petrogradi vallutamise kavast ja pakkusid Soomele selleks Eesti kaasabi. K. Pätsi mõlemas kirjas on seda küsimust põhjalikult käsitletud. Päts lootis, et Petrogradi vallutamine vastab Lääne suurriikide huvidele ning neile teene osutamine aitab kaasa Eesti Vabariigile *de iure* tunnustuse hankimisele. 20. veebruaril kirjutas ta Poskale: „Nüüd oleks meil siin õige tähtis teada, kudas vaataksid liidulased sarnase sammu peale. Neile võiks seletada, et kui nad kohe Soome ja meid iseseisvaks tunnustaksid, ühtlasi aga soovi avaldaksid, et selle tasuks tuleks aidata Peterburi ära võtta ja siit hakata korda looma, siis oleks varsti loota, et Venemaa enamlus hoobi saab, millest ta ei parane. [– – –] Soome-Eesti ühine pealetungimine liitlaste tahtel ja soovil annaks talle küll viimase hoobi. Ainult varustust, raha ja toiduaineid oleks meil liitlaste käest tarvis.”

Lisaks lootis Päts, et enamlastele tugeva hoobi andmine aitaks kaasa rahu saavutamisele, „sest muidu nad küll vist ei taha meiega sõda nii ruttu lõpetada, seisab ju nende seljataga lõpmata inimeste meri”.

Teatavasti Pariisis ja Londonis ei kiidetud mitmel põhjusel kõnesolevat kava heaks. Kõige enam kardeti soomlaste „imperialistlikke” eesmärgi, nimelt seda, et soomlased kasutavad juhust Ida-Karjala alade liitmiseks

Soomega. Saatuse iroonia seisnes selles, et kui 1919. aasta algupoolel suhtuti lääneriikides Soome ja Eesti kavasse negatiivselt, siis aasta teisel poolel avaldati tugevat survet, et Eesti toetaks kindral Judenitši Looearmeed Petrogradi vallutamisel.

20. veebruari kirjas on veidi juttu ka Konstantin Pätsi enda isikust. On üldiselt teada, et vajadusel oli ta võimeline resoluutselt ja rangelt tegutsema ning just seetõttu ta Aju-tise Valitsuse peaministriks saigi. Kuid teada on ka fakt, et vajaduse ning võimaluse korral püüdis ta konflikte vältida ning vastuolusid tasandada. Näiteks ta kirjutas 20. veebruaril sekeldustest Vene valgetega ja püüdest säilitada sellist vahekorda, et neilt poleks oodata avalikku vaenu ega tasumisiha. K. Päts kinni-

tas: „Mina olen senini selle ülesandega valmis saanud, arvan, et see mul ehk osalt ka isikliku omaduste pärast võimalik on olnud – ma olen õppinud tundeid tahtmise alla paenutama, isegi sakslaste vastu olen ma seda teinud – kerge see ei ole, aga teeb võimalikuks – poliitilistes võitlustes kergem eesmärgile jõuda.” Päts lisas – ta teab, et selline kurss suurt poolehoidu ei leia.

Konflikt sotsialistide ja A. Birgiga mõjus Pätsile rängalt. Ta kurtis, et närvid olid nagu nii pingul ning lisasekelduste tõttu oli ta paar päeva töövõimetu.

Seoses mässuga saartel rõhutas Päts, et see näitab „kudas meil praegu veel väga kindlat valitsust tarvis on. Võite kindlad olla – meie Kerenskit etendama ei hakka.”

Konstantin Päts Jaan Poskale

20. veebruar 1919

Kallis sõber!¹

Tahaksin küll õige pikalt kõigest kirjutada, kuid nüüd peaks küll iga tund kahekordselt pikem olema. Minu kiri saab katkendiline, kuid tahan pealiskaudseltki kõiki neid küsimusi puudutada, mis enam-vähem tähtsamad ja Teie otsustada jäävad. Kõige pealt teatan, et Strandmann enam ei tahtnud välisministeriumiga tegemist teha, olin sunnitud tema asemele astuma. Mina võtsin ajutiselt välisministeriumi asjade walitsejaks hr. Schipay², kes ühtlasi ka sõjaministeriumis praegu sekretäriks on, nii on üheskoos hõlpsam asju ajada. Sekretäriks tuleb Hellat³ Walgast, kes hästi Prantsuse, Inglise, Italia ja Saksa keeli tunneb. Praegu ta weel ametis ei ole. Loodan, et warsti ministeriumi töö korralikumaks muutub, senini ei tehtud seal muud, kui anti ainult väljamaa passisid wälja. Ka ajakirjanduse büroo, mis välisministeriumi juures, tahab nüüd jõudude poolest täiendada. Dr. Kallas⁴ on hädasti Helsingis tarwis; minul on seal sõjaministeriumi esitajaks hr. Hanko⁵; ta on väga kasulik jõud, teeb rohkem üleüldiste asjadega tegemist, kui Kallas ja tema kaudu saan ma palju õige kasulikka teateid. Pung⁶ on Helsingis rahaministri esitajaks, trükitab praegu vähemaid paberirahasid.

¹ Kirja esimese lehekülje ülaserwas on märkus: „Saadan Laidoneri poolt valmistatud raudteede kaarti, mille järel võiks seletada, kui palju meil kapitali teede ehitamiseks tarvis läheb.”

² Aleksander Schipai (Schipay) (1890–1942), välisministeeriumi ametnik.

³ Hermann Karl Hellat (1872–1953), diplomaat, 1919–1921 välisministeeriumi sekretär ja poliitilise osakonna juhataja.

⁴ Oskar Kallas (1868–1946), keeleteadlane ja diplomaat, 1918–1920 diplomaatiline esindaja ja 1920–1922 saadik Helsingis, 1922–1934 saadik Londonis.

⁵ August Johannes Hanko (1879–1952), ajakirjanik ja riigitegelane, 1919–1920 sõjaminister.

⁶ Mihkel Pung (1876–1941), jurist, majandustegelane ja poliitik, 1919 Eesti rahandusesindaja Helsingis, 1919 Eesti Panga esimene president.

Stockholmis on Strandmanni poolt määratud konsul Posti⁷; mina teda ei tunne; ta tahab aga vägisi ka poliitilise esitaja õiguseid saada, kirjutas siia sellest, et tema olla selleks jäetud ja nõuab seks otstarbeks suuremat krediti. Olge hea, korraldage Teie see küsimus ära ja andke Postile wolitused nii suured, nagu tarwilikud arwate olewat. Minu arwates ei wõiks küll mitte iga hakkaja ärimees kohe diplomadiks muutuda. Jään selles asjas Teie käest lähemaid teateid ootama.

Mina olen meie wahekorda meie lähemate naabritega järgmiselt püüdnud arendada. Soomlastega on meie wahekord õige südamlilik ja sõbralik. Mina olen oma poolt kõik teha katsunud, et soomlasi wõita; nemad on kaunis naiwsed politikerid, kelle nõrku külgesid peab tundma, siis wõib nendega hästi läbi saada. Tõe poolest on nad meid palju aidanud ja rahwas on neile otsekoheselt tänulik. Nüüd hakkawad ka ärilised huwid mõjuma ja läbikäimine läheb elawamaks. Praegu on küll nemad need, kes teeniwad, kuid olgu, vähemalt loodame, et nad osalt aitawad meie ärilist elu surnult punktilt liikuma panna. Homme ootame siia üle kahekümne kõige tähtsama Soome äriilma esitaja. Korraldasin nii, et meie poolt wastuwõtmine küllalt nõuete kohane peab saama. – Soomlased hakkawad juba aru saama, et neile riikline ühendus meiega wõiks wäga kasulik olla. Neil on tahtmist meiega kaitse ja kaubanduse ühendusse astuda kindla lepingu põhjal, siis on nad ka nõus meile suuremat laenu andma ja isegi meie riiklist iseseisvust tunnistama. Mis kaitse, wõi õigem, sõjalise lepingu sisusse puutub, siis on minul kaunis kindel põhjus arwata, et soomlased tahawad juba lähemal ajal Peterburi peale minna ja seda ära wõtta, sest seni kuni see pesa weel keeb, ei ole ka Soomemaal kindlat rahu loota. Nüüd on küll enamlaste wäed Soome piirilt suuremalt osalt meie wastu toodud, kuid rahule ei taha enamlasted ka Soomemaad jätta. Peterburi wõtmine, kui see meiega ühise plaani järele sünniks, ei oleks mitte raske; nii arwawad meie sõja asjatundjad. Palju raskem oleks seda näljast linna toita. Wene ringkonnad aimawad seda plaani ja sellepärast on nad nüüd ka liikuma hakkanud. Soomlased neid palju ei usalda, sellepärast käiwad meid „kosimas”. Meie oleme senini n.n. Põhja Korpuse ülewal pidanud ja korda seadnud, nii et ta osalt juba on frondile läinud. Selle wäeosa pärast käiaksegi siin luuramas. Meie nõuame, et kui see wägi meie abiga Wene pinnale, näituseks Pihkwa, asub ja meie kaudu toetust tahab saada, siis peaks selle wäe üle *jaceika gosudarstvennoj vlasti* olema, umbes *direktsija Severo-zapadnji Rossij*. See wõimu esitus peaks meie ja Soome iseseisvust tunnistama, siis wõiksimme kohe neid toetama hakata. Ja siin ongi koer maetud: wenelased kardawad meie iseseiswuse tunnistamist nagu kurat risti. Käs siin würost Wolkonski (endine ministri abi)⁸, Lianosow⁹ ja kindral Gulewitsch¹⁰ Helsingi Wene Komitee esitajatena. Need ei tahtnud oma ettepanekus isegi enesemääramise õigust nimetada. Wiisakalt saatsime nad niisama targalt ära, nagu nad tulnudki olid. Peale selle on teine rohkem demokratiline wenelaste rühm siin olemas, selle õhutajaks on Peterburist tulnud adw. Iwanow¹¹. See rühm ei taha Wenemaale tsaari tagasi ja tunnistab Wilsioni¹² põhjusemõtte enesemääramise kohta õigeaks, kuid kahjuks ei ole sellel rühmal kuigi suurt ainelist jõudu. Kui nad wähegi liitlaste poolt wõiksid toetust saada, siis wõiksimme selle rühma küll uue korra loojaks meie rajajärsetes Wene kubermangudes upitada. Ise ei suuda wenelased praegu küll mitte midagi teha. Soomlased nõuawad kindlasti, et Wene rühmad nende ja meie iseseiswust tunnistaks – muidu ei taha nad wenelastega, kui poliitilise organisatsiooniga midagi tegemist teha; nad wõtaksid aga Peterburi ära ja peaks teda käes, kui panti. Nii palju kui mina teada olen saanud, on soomlastel õige kindel soow sarnast sõjakäiku ette wõtta ja wististe saavad nad

⁷ Arnold Posti (1892–1941), majandustegelane, 1919 konsul Stockholmi saatkonnas.

⁸ V. Volkonski, würost, Wene poliitik, 1919 valge liikumise aktiivne tegelane Helsingis.

⁹ Stepan Lianosov (Lianosov), Wene naftatööstur, 1919 valge liikumise aktiivne tegelane Helsingis ja Tallinnas.

¹⁰ Gulewits (Gulewitsch), Wene kindral, 1919 valge liikumise aktiivne tegelane Helsingis.

¹¹ Nikolai Iwanov, Wene õigusteadlane, 1919 valge liikumise aktiivne tegelane Tallinnas.

¹² Thomas Woodrow Wilson (1856–1924), USA riigitegelane, president 1913–1921.

mõjuma, et meie selleks kaasa aitaksime. Nüüd oleks meil siin õige tähtis teada, kudas waataksid liidulased sarnase sammu peale. Neile võiks seletada, et kui nad kohe Soome ja meid iseseiswaks tunnistasid, ühtlasi aga soowi awaldaksid, et selle tasuks tuleks aidata Peterburi ära wõtta ja siit hakata korda looma, siis oleks warsti loota, et Wenemaa enamluse hoobi saab, millest ta ei parane. Praegu on meie wastu 32 polku ja nad ei suuda meid rõhuda, see tunnistab, et enamlaste sõjaline jõud raugemas on. Soome-Eesti ühine pealetungimine liitlaste tahtel ja soowil annaks talle küll wiimase hoobi. Ainult warustust, raha ja toiduaineid oleks meil liitlaste käest tarwis. Meie mobiliseeritud wägi on juba 40 tuhande ümber, ja see wägi on juba wõitlustes karastatud, tunneb enamlasti ja wihkab neid. Palun Teid wäga wõimalikult kiirelt liitlastega selle üle kõneleda, ilma et kohe neile teada annaksite, et sarnane plaan juba Soomes olemas ja kindlat kuju wõtmas. Telegrammides wõiks sellest ainult sõna plaani kaudu seletada. Selgust oleks kiiresti tarwis ka selle kohta, kudas mõjuks liitlaste juures meie iseseiswuse tunnistamine Soome poolt. Igatahes oleks see sündinud fakt, mida olemataks teha ei saaks. Ja kudas waadatakse selle peale, kui uus Wene walitsuse organ oleks siin loodud, keda meie ehk aitaksime jalule seada; kas oldakse selle poolt, et see rakukene hakkaks demokratlist korda Wenemaal looma, mitte aga reaktsioni toetama; kas oleks sellel „walitsusel” kui nii ütelda wõib, toetust wiimaks liitlaste poolt loota, muidugi mitte ehk inimestega, waid ainelist. Seda walitsust wõiks lühidalt telegrammides Sineus nimetada. Soome oleks lühendatult – Matti, meie iseseiswus – ideal. Ehk oleks tarwilik ka Parisis wiibivate Wene politikustega selle üle kõneleda, neile wõiks katsuda selgeks teha, et ilma Soome-Eesti kaastegewuseta wenelased ise küll ei saa enamlaste wastu siit poolt wõitlusesse astuda. – Lätlastega tegime lepingu – meie aitame neid Wolmari kreisis oma mehi mobiliseerida, polku formeerida ja meie abil warustada, et sel kombel neid Läti enamluse wastu wõitlusesse saata. Lätlaste seisukord on küll wäga armetu; loodame, ehk saavad nad ometigi jalad alla, et ennast ise organiseerima hakata.

Weel mõni rida meie kodustest asjadest: Maapäewa kokkukutsumine sündis wastu minu tahtmist. Birk tahtis intrigeerida (tal on siseministri koht soolas ja ka minu wastu oli tal oma plaan), tema wedasid s[otsiaal] d[emokraadi]d oma järel, kuna wiimastel, ei tea, mis põhjustel korraga wadjadus tundus kodurahu rikkuda. Kõige õnnetum samm oli see, et tormijooks oli sõjawägede wastu sihitud. See sünnitas wägedes erutust. Mulle teatati südaööl Tartust, et terve polk tahab Tartust kohe Tallinna sõita. Mina rahustasin selle ärewuse, kuid siis astus Ülemjuhataja tagasi. Ühes sõnaga, seisukord muutus wäga rumalaks. Et rahustada, nõudsime meie praesidiumi ümbervalimist, sest praesidium astus süüdistajana sõjawägede wastu wälja. Birk ei olnud nõus tagasi astuma, siis ei jäänud muud üle, kui A[jutine] W[alitsus] astus tagasi. Tagajärg oli see, et osa praesidiumist eemale jäeti ja s[otsiaaldemokraadi]d A[jutisest]W[alitsuse]st wälja jäid. Ministerium ei ole praegugi veel täielikult koos, loodame siis ajutiselt kohad täis täita. Igatahes wäga suur tembutus nii raskel ajal. Mind wäsitas see kõik nii, et paar päewa päris töö wõimetu olin, heidsin woodisse – on ju nerwid niigi küllalt pingul. Nüüd on kõik see möödas ja töö läheb rahulikult. Nüüd on jälle rahutusi: Saaremaa mobiliseeritud mehed, kelle seas wabalt agiteeriti, sest seal ei olnud sõjalist wõimu ja kindlat walitsust, hakkasid mässama. Nad tapsid kolm ohwitseri ära ja pöörasid Saaremaale tagasi. Nende wastu läks kohe karistuse salk, Muhu on juba puhas, ja loodetawasti saab warsti puhtaks ka Saaremaa, see näitab aga, kudas meil praegu veel wäga kindlat walitsust tarwis on. Wõite kindlad olla – meie Kerenskit etendama ei hakka. Elage hästi, palju jõudu soowin Teile wennalikult terwitades

K. Päts.

ERA, f. 944, n. 1, s. 12, l. 4–6. Käsitsi kirjutatud originaal.

Konstantin Päts Jaan Poskale

Dateerimata

Eesti välisministrile.

Wäga austatud Herra!

Kõige pealt katsun võimalikult lühidalt meie seisukorda siin kujutada. Kõige pealt meie nõrgad küljed: sööme Tallinnas juba kauemat aega kaera leiba, mis kui kuiwast saepurust tehtud; selle tagajärjel, et inimesed hobuste moona omale wõtnud, ei ole praegu sõjawäe hobustel kaeru anda; Pärnus ei saa elanikud wahel mitu päewa järgimööda leiba; Narwas oli nälg käes, ka Saaremaa rahutuste juures ei wõi leiba puudust nimetamata jätta. Kõik ootavad suure igatsusega lubatud wiljalaewa. Tahame maal rahu ja korda kaitsta, siis peab meil elanikkudele leiba anda olema, maksku see nii palju kui tahes; muidu ei peasta meid enamluse eest mingisugused wägitoad.

Ka tööpuudus mõjub kodanikkude meeleolu peale. Olgugi, et juba ligi 60 tuhat meest igapäew sõjawäe katlast sööwad, on siiski töötä inimesi palju. A[jutine] W[alitsus] on küll oma ülesandeks wõtnud tööstust uuesti jalule aidata, selleks on isegi 10 miljoni marka laenu näol lubatud, kuid töö hoogu seadmine ei edene nii ruttu. Ikka weel kardetakse, et enamlased wõiwad piirist üle tulla, wähemalt halwab see kartus täielikult Narwa tööstust.

Põllutöö wäljawaated ei ole ka mitte roosilised: suur hulk mõisasid on täiesti ära laostatud, puuduwad tööhobused, seemne wili, inwentar ja isegi omanikud, kes hirmuga on ära põgenenud. Ei tea praegu, kuidas wäljamaalt seemnewilja saamisega lugu on, ehk küll kewade juba õhus heljub. Hobuste jõudu ei ole aga millegagi täita. Kõik lootus on selle peale rajatud, et ehk wõtawad talupojad sööti jääda ähwardawad mõisaosad oma kätte harida. Põllutööriistadest, seemnetest ja kunstpõllurammust on meil puudus, ja see oleks suur wõit, kui meie kõiki seda wõiksime kewadeks saada. Iseäranis tähtis oleks seemne saamine.

Nagu tähendatud, on meie sõjawägi arwu poolest juba suur, kuid wäeliinile saata ei saa kuigi palju, sest puudub warustus. Praegu, kus lumi juba sulama hakkab, puuduwad meil saapad. Waenlane tungib ägedalt peale, meie oleme üliwõimu ees sunnitud taganema, sest ei saa tagawara wägesid saabaste puudusel appi saata. Wägede ülemjuhataja nõuab saapaid iga hinna eest – mis pean aga mina tegema, kui raha puudub saabaste ostmiseks? Raha ja ikka raha, see takistab meie sõja pidamist just igal sammul. Ja meie raha asi ei taha paigast nihkuda. Ei saa isegi mitte tarwilikul arwul meie riigi laenutähti trükkida, sest kõik tuleb Soomes teha, kuhu praegu laewaga peasemine paksu jää pärast mitte hõlbus ei ole. Saapad, riided ja sinelid – neid kõiki on meil kewadeks tarwis, sest praegu käiwad meie soldatid närudes. Ei oleks uskundagi wõinud, et meie niisuguse sõjawäe suudame kokku koguda, kes nii sitke ja wastupanew, kes just kui jonni pärast waenlasele wastu paneb. Eesti iseseisvuse aade on rahwale nii luusse ja lihasse tunginud, et nüüd kõik jõud pingule tõmmatakse ja mingisugust waewa raskeks ei panda. Niipea kui see lootus langeb, et meie iseseiswus meie wastupidawuse tasu on, siis langeb kohe ka meie wäerind kokku. Wäljaspool ei wõida aimatagi, kui suure põnewusega kogu rahwas, kõik sõjawägi just wälissaatkonna tegevuse üle teateid ootab, kudas see kohe rõemust ärewust sünnitab, kui teated uusi lootusi äratawad. Praegu wõideldakse iseseisvuse aate eest, weel tugewam saab wastupanu olema, kui kindel teade tuleb, et meie maa iseseiswaks riigiks on wälja kuulutatud.

Praegu on meie seisukord iseäranis lõuna wäerinnal wäga raske, nagu tähendasin, peame taganema ja oleme juba poole Setumaast waenlasele pidanud ära andma. Praegu kergendab waenlase

tegevust ka see, et järw kinni on külmanud, sest üle järwe wõib waenlane meid ümberhaaramisega ähwardada, ongi ta paar korda üle jää tulnud ja maad rüüstanud. Niipea kui rohkem warustust saame, kui järw lahti läheb ja meie neid Peipsi kaitse laewu wõime tarvitada, mis meil Tartus on, siis wõtame Pihkwa ära ja tõmbame wäerinna sirgeks – seni tuleb aga veel kaitsesõda pidada.

Meie abi wägedest on soomlased meid wäga suurel mōedul aidanud. See wägi on aga tujukas ja ta ülemad wäga hōrnad. On palju enesesalgamist ja ettewaastust tarvis, et nendega wahekorda mitte ära rikkuda. Iseäranis raske on veel see, et soomlased ja rootslased üksteist ei salli ja üksteist ei usalda. Praegu, kui neid ridasid kirjutan, on meil ühe bataljoni siia tulekut oodata, ei suuda neid kudagi enam Narwa wäeliinil kinni pidada – mehed tahawad kodu minna, neid on wist ohwitserid ära pahandanud, sest et need neile õigel ajal ei ole palka ja riiete raha wälja maksnud, ehk nad küll raha meie Warustuse walitsuselt õigel ajal on kätte saanud. Loodame kudagi ometi ka sellest bataljonist jälle korralikku wäeosa saada, kui laseme nad korra Soomes ära käia ja sealset „rammu toitu” maitsta.

Balti bataljon on meie kodumaa Saksa wabatahtlikkudest koos. Ta ei ole wist kui sõjawäe osa suure tähtsusega, sest suurematest wõitlustest ei ole nad osa wōtnud, kuid kui piirikaitsjad näikse nad oma kohust täitwat. Selle bataljoni wastu on umbusaldus üsna loomulikult suur, iseäranis pärast v[on] Stryk'i¹³ riigipōorde katset, mis wiimane Liibawis ette wōtnud, mille kohta meil aga veel täielikka teateid ei ole.

Wene nõnda nimetatud Põhja Korpus on umbes 4000 meest suur. Kaua aega ei saanud teda wäerinnale saata, nüüd on aga juba 80% mehi wälja saadetud. Suurt nad küll veel korda saatnud ei ole, kuid mõned wäeosad neist on wahwad ja juba tegelikult wäerinda kaitsnud. Selle wäe peale on aga kõik Wene lootused pandud, sest selle wäega tahetakse üle meie piiride minna ja kindlasti Wenemaal peatuma jääda. Ilma meie ja wälispidise toetuseta on see aga täiesti wōimatu. Siin on terve kogu igasuguseid Wene rühmakesi, kes kõik omawahel tülis ja kellest igauks tahaks esimest osa etendada. Minu juures käiwad nad üksteise wastu intrigeerimas. Esialgu ei tahtnud ükski neist meie iseseisvusest kuulda, nüüd on juba hakkanud isegi awalikult seda tunnistama, ehk küll igauks aru saab, et see wanasõna järel – häda ajab härja kaewu – sünnib.

Soomemaa näikse sealsete wenelaste wastu õige külm ja waenuline olewat. Meie neid siin ka palju usaldada ei wõi, kuid mina katsun ikkagi kõigiga wahekorra niisuguse hoida, et nende poolt awalikku waenu ja tasumise iha mitte leekima õhutada. Mina olen senini selle ülesandega walmis saanud, arvan, et see mul ehk osalt ka isikliku omaduste pärast wōimalik on olnud – ma olen õppinud tundeid tahtmise alla paenutama, isegi sakslaste wastu olen ma seda teinud – kerge see ei ole, aga teeb wōimalikuks – politilistes wõitlustes kergem eesmärgile jõuda. Ma tean, et meil praegu niisugune kurss suurt poolehoidmist ei leia, kuid iseäranis Wenemaa wastu tuleb meil kaugemale kavatseda, meie ei suuda majandusliselt ilma hea wahekorra Wenemaaga läbi saada. Meie majanduslise jõukuse hallikaks ka siis, kui meie täiesti iseseisvaks saame, jääb ikkagi suur tagamaa – Wenemaa.

Enamlased kaowad Wenemaalt kui mōõdaminew nähtus, meil tuleb uue Wenemaaga siis kohe majanduslisesse läbikäimisesse astuda. Sellest, kudas meie uue Wenemaa loomise ajal seisukohta olema walinud, oleneb wäga suurel mōedul ka tulevane läbisaamine. Praegu on moment, kus Eesti ja Soomemaa wōiwad suurel mōedul Wenemaa walitsuse kuju peale mõjuda, sest kes nüüd Peter-

¹³ Heinrich von Stryk (Stryck), baltisaksa poliitikategelane, kavandas 1918. a. lõpul ja 1919. a. algul Stockholmis viibides Balti hertsogiriigi kava eeskujul uue plaani baltisaksa aadli ja sakslaste seisundi kindlustamiseks Lätis ja Eestis. 19. veebruaril leidsid Läti võimud Liepājas ühe Stryki usaldusmehe läbiotsimisel kõnesolevat kava paljastavaid dokumente.

buri oma kätte kisub, see võib siin ka walitsuse koosseisu peale mõju awaldada. Nagu mina kuulnud ja nagu Soome walitsuse tegevusest märgata, on wist seal kawatsus kuju wõtmas, et Peterburg tuleks Soome poolt tulewiku kindlustamise pandiks ära wõtta. Seal oodati esiteks walimiste tagajärgi, teiseks, ei olda seal kindel, kudas liiduriigid sarnase Soomemaa sammu peale waatawad, on ju seal umbusk Soome imperialistliste püüete wastu ikka weel suur. Ma palusin Teid ühes kirjas, mis siit saatsin, mulle wastata, kudas sealpool selle peale waadatakse, kui Wene enamlasi oleks hakatud Soome-Eesti ühisel ettewõttel kukutama. On kaunis kindel, et enamlaste lagunemine suurt hoogu wõtab nii pea, kui Peterburg nende käest wõetud ja nad weel enne kewadet täiesti Balti merest on lahutatud. See oleks ka meil abinõuks, et enamlastega sõda lõpetada, sest muidu nad küll wist ei taha meiega sõda nii ruttu lõpetada, seisab ju nende seljataga lõpmata inimeste meri. Selle operatsiooni kõik wõiks minu arwates järgmine olla: liiduriigid tunnistawad meid Soomemaaga iseseisvateks riikideks, kuid teeksid ühtlasi kohuseks mõlematel ühes koos enamlaste käest Peterburg ja Balti mere kaldad ära wõtta, selleks on tarwis moona nälgija linna tarwis ja ka warustust ja raha, mis kõik Wenemaa käest wõiks ja saaks tagasi nõuda. Niipea kui Soome wäed Peterburi ära wõtnud, tuleks ka mõni Wene walitsuse kärg luua, mis muidugi peaks liiduriikide näpunäidete järel käima. Soomemaa peaks niisama kindlad juhtnõõrid oma tegevuse tarwis vastu wõtma. See nõuaks liitlaste käest wististe kõige vähem kulu, et enamlastele hoopiski anda, mis neid südamesse tabaks. Meil on teated, et Peterburis kõik meie ja Soome wägede sinnajõudmist suure igatsusega ootavad, isegi nälgiw töörahwes ei suuda enam wiletsust wälja kannatada. Kui weel leiba nälgiwatele lubada, siis ei peasta seal ükski wõim enamlaste walitsust. Nad koliwad siis küll Wenemaa südamesse, kuid seal jääwad nad ummuksesse. Mina praegu küll teist teed sõda kiiremalt lõpetada ei leia, sest wähe lootust on, et enamlased tahaksid ainult liitlaste nõudel sõjakäiku meie wastu lõpetada. Nad on praegu suured wäed meie wastu kokku tõmbanud ja neid wihastab see, et nad wäikesest Eestist juba kolm kuud aega ei ole jagu saanud. Muidugi wõiks ka teist teed rahule jõuda sondeerida, nimelt liitlaste wahel eastumist paluda, kuid arwan, et enne meie iseseiswuse tunnistamist seda sammu juba teha ei saa, seda ehk hakatakse nii seletama, nagu wariseksime meie juba kokku, mis ometigi mitte karta ei ole, kui aga meid warustuse poolest weel toetatakse. Ma palun wäga siia chiffreeritud telegrammis teatada, kudas waadatakse seal Peterburi wõtmise peale ja kas selleks liitlaste poolt on tegelikku toetust mingisugusel näol loota. Kui sellest plaanist midagi peab wälja tulema, siis peab selle eeltöödega ruttama. Meil on muidu kewadel ka enamlaste laewastiku tegevust karta, sest nad seadida suure hooga oma suuremaid lahingu laewasid korda. Wähemalt katset peawad nad tegema Tallinna kallale tikkuda. Kõik see paneb mõtlema ja soowima, et selle kurjasunnituse keskpäigale kord lõpp teha.

Läti wäerinna tarwis oleme lätlasti formeerinud ja praegu on neist Tartus üks polk formeerimisel. Kõik see sünnib muidugi meie kulul. Loodame, et nad aitame Wolmarini, ka mere poolt tahame Salatsi juures oma dessandid appi saata, niipea kui meri seda lubab – ja nii loodame sellest wäerinna osast oma mehi ära tuua wõiwat. Muidu on Läti enamlased meie kõige ägedamad waenlased, nad tikuwad praegu kangekaelselt meile kallale.

Abiwägedeks oleme ka ligi tuhat daanlast appi palkanud ja ligi 300 rootslast. Neist on ainult esimesed mehed siia jõudnud. Meil tulewad need abiwäed küll palju maksma, kuid parem siiski ettewaatlik olla.

Kõige suurema kiitusega tuleb küll meie õppiwat noortsugu meelepidada. Neist on wiimaste päewade sees nii mõnigi waraselt hauda warisenud. On lõpmata kahju meie tulewiku lootust niisugusel kombel ohwerdada, kuid need on jõud, kes kunagi hirmuga jooksma ei pista, waid kui kangelased ennem lausa surmasuhu lähewad. Europa tähelepanekut tuleks selle peale juhtida,

et meil kõik wanemad kooliõpilased ja üliõpilased mobiliseeritud on. Et meie rahwas oma kõige paremad jõud on enamlaste wastu seadnud. Nii suurt ohwrit ei ole ükski enamlaste wastu võitlew rühm seni toonud.

Meid käis siin rewideerimas Amerika toidluse komisjoni asemik Krantz.¹⁴ Ta reisis kogu meie maa läbi. Ja nagu ta ise igal pool tõendab, olla kõik, mis ta näinud, täiesti ootamatu temale olnud. Ta imestas meie sõjawäge, nägi Pihkwa väerinnal võitlust, ja ta on kindlasti lubanud, et Amerika meid hädasse ei jäta. Nüüd oleks wististe paras aeg Amerikaga lähemalt asju harutama hakata. Amerika võiks ehk ka tsaariraha eest meile kaupasad müüa, sest nad võiksid seda raha Siberis tarwitada. Tuleks nüüd just kõige suuremat rõhku selle peale panna, et meid mitte üks riik ei awitaks, waid mitu meist huwitatud oleksid. Meie oleme juba mõneski asjas Soome abi eest pidanud majandusliselt kannatama. Kui meil suurriigid abis on, siis ei lange meie mõne lähema naabri „monopoli” objektiks.

Tõnissoni siia jõudmisega on siin mõnelpool soovid kuuldawaks tulnud, et peaks välisministeriumi mees ametisse astuma, kes suudaks täiel mōedul siin välispolitikat juhtida. Peale minu saawad ka teised sellest nii aru, et tahetakse välisministeriumi kohalikku juhtimist hr. Tõnissoni kätte anda. Minul isiklikult ei wõi ju midagi selle wastu olla, sest ma olin sunnitud selle ametikohuse oma peale wõtma, sest keegi teine ei tahtnud seda teha. Kui see muudatus enne Teie tagasitulemist soowitaw wõi soowitaw mõnda muud kombinatsiooni teostada, siis palun traaditeel teatada. Välisministeriumi sekretäriks wōtsin ajutiselt hr. Hellati Walgast, ta on jurist ja tunneb paljusid keeli. Schipai ajab jookswaid asju, nii et ministerium alles hakkab ennast organiseerima, senini ei suudetud muidugi palju teha, sest ei olnud jõudusid.

Kõige paremat Teile ja välissaatkonnale soowides jään aupaklikult

K. Päts.

ERA, f. 944, n. 1, s. 12, l. 7–10. Käsitsi kirjutatud originaal.

Heino Arumäe

(1928)

Lõpetanud Tartu Ülikooli ajaloolasena 1953. a. Ajalookandidaat 1960, ajaloodoktor 1987. Töötanud TA Ajaloo Instituudis teadurina ja sektorijuhatajana 1959–1998. Uurimisvaldkond: lähiajalugu, eriti Eesti Vabariigi välispoliitika 1918–1940.

¹⁴ August A. Krantz, USA mereväeohvitser, Ameerika Abi Administratsiooni (American Relief Administration) juhtiv töötaja, aitas kaasa toiduainete saatmisele Eestisse.